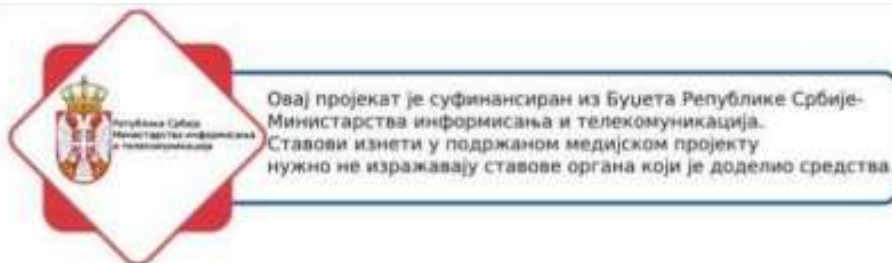

Новинар сам, аутор сам

Правила за фер преузимање новинарских текстова

УНС захваљује адвокату Душану Поповићу, као и новинаркама Иви Јовановић и Александри Ничић на помоћи у изради приручника

Београд, јун 2025. године

Увод

У судској пракси ретки су примери спорова за заштиту ауторских права новинара на њихове текстове. То потврђује и адвокат Душан Ч.

Поповић, у сарадњи са којим је УНС покренуо иницијативу за заштиту ауторских права новинара. Разлог за недостатак судске праксе могао би бити у недостатку спремности новинара да докажу да њихови текстови представљају ауторска дела. Но, кренимо од почетка.

Шта је заправо ауторско дело?

Према Закону о ауторском и сродним правима, ауторско дело је „оригинална духовна творевина аутора, изражена у одређеној форми, без обзира на његову уметничку, научну или другу вредност, његову намену, величину, садржину и начин испољавања, као и допуштеност јавног саопштавања његове садржине“ (Закон о ауторском и сродним правима, 2019: Члан 2).

Имајући ову дефиницију у виду, новинарски текстови могу представљати ауторска дела – нарочито када у њима постоји јасан креативни ауторски печат. Новинарке и новинари, дакле, јесу аутори и креатори, али пре свега онда када стварају оригиналну, креативну творевину.

Међутим, не треба сваки новинарски текст аутоматски сматрати ауторским делом. Како наводе Закон и европска пракса, саме информације, кратке вести или извештаји са догађаја не представљају ауторско дело. И Бернска конвенција, ратификована у Србији, наглашава да се не односи на „новости дана или друге чињенице које имају карактер обичног извештавања“ (Бернска конвенција, 1971).

Када новинари пишу белетристичке или аналитичке форме, они, попут свих других аутора, стичу морална права на своје текстове, док медијске куће најчешће располажу имовинским (материјалним) правима.

Морална и имовинска ауторска права

Ауторска права се деле на морална и имовинска, и оба типа имају кључну улогу у заштити интереса аутора.

Морална права штите лични однос аутора према свом делу. Она подразумевају право аутора да буде признат као творац дела, што значи да се сваки пут када се дело објави јасно наведе ко стоји иза њега.

Аутор се може потписати пуним именом и презименом, псеудонимом или знаком који је сам одабрао (Закон о ауторском и сродним правима, 2019: Члан 14. и Члан 15.). Како је УНС раније писао, као што се и више од века након смрти слика „*Звездана ноћ*“ недвосмислено повезује са Ван Гогом, тако и сваки аутор има право да му се чак и посмртно призна ауторство.

Поред тога, аутор има право на заштиту интегритета свог дела, што подразумева да дело не сме бити измењено, скраћено или употребљено на начин који би могао нарушити његову част или углед (Закон о ауторском и сродним правима, 2019: Члан 17).

Такође, искључиво аутор има право да одлучи када, где и на који начин ће његово дело бити објављено, као и да ли ће уопште бити објављено. (Закон о ауторском и сродним правима, 2019: Члан 16).

Адвокат Душан Поповић посебно наглашава да морална права аутора увек припадају физичком лицу – никада правном.

С друге стране, имовинска права односе се на економску корист од ауторског дела и трају за живота аутора и 70 година након његове смрти, (Закон о ауторском и сродним правима, 2019: Члан 102). У пракси, новинари често потписују уговоре којима медијским кућама уступају ова имовинска права на садржај који су сами креирали, чиме медији стичу право да га комерцијално користе, репродукују и објављују.

Зашто је фер пракса важна?

У онлајн новинарству све је чешћа појава неовлашћеног преузимања садржаја, што доводи до потребе да се истакне значај фер праксе у међумедијској комуникацији. Пре преузимања туђег текста, добро је затражити сагласност од медијске куће, под условом да она заиста и да одобрење за преношење. Овакви договори могу се односити на конкретан текст, али и на унапред договорене оквире за свако будуће преузимање садржаја.

Уколико медиј жели да се позове на текст другог медија, важно је да то учини на начин који поштује интегритет оригиналног садржаја. Најпрепоручљивији модел у том смислу је модел „тизера“, који представља фер и прихватљиву праксу. Он подразумева да се пренесе само наслов, једна реченица или кратак уводни део туђег текста, уз јасно видљив и активан линк ка изворном тексту, који ће читаоце недвосмислено упутити на оригинални чланак и омогућити им приступ пуној верзији садржаја. Таквим поступком задовољавају се основна начела новинарске етике. Поред тога, у тексту треба навести име и презиме аутора, као и назив медија у ком је текст првобитно објављен. Линкове је потребно поставити на видљиво место у оквиру самог

текста, а не тек на крају, јер ће у супротном многи читаоци извор игнорисати. Препорука је да линкови буду интегрисани у реченице, контекстуално уклопљени и јасно означени.

Ова пракса добија додатни значај у контексту све веће економске неједнакости између великих и малих медија. У дигиталном медијском екосистему, где је доминантан пословни модел заснован на оглашавању и броју прегледа, сваки клик представља потенцијални приход. Када велики медији преузимају комплетан садржај мањих медија без дозволе, без навођења извора или линкова ка оригиналу, читаоци остају на страници медија који је садржај преузео, док оригинални аутор и медиј губе публику, кредибилитет и финансијску добит. Оваква пракса представља не само повреду ауторских права, већ и подривање медијског плурализма. Споразум о поштовању ауторских права новинара и медија из 2025. године управо из тог разлога инсистира на обавези видљивог потписивања аутора, постављања функционалних линкова и уважавања улоге локалних и независних медија.

Фер пракса не зависи само од правних оквира, већ и од солидарности и одговорности унутар саме новинарске заједнице. Колективно деловање, засновано на међусобном уважавању и јасним правилима, има потенцијал да уреди простор у ком се садржаји преносе у интересу јавности, без угрожавања права аутора и креатора садржаја.

Јасни услови за коришћење, које медији сами прописују за садржаје које објављују, значајно доприносе транспарентности и поштовању ауторских права. Чак и једноставно формулисано објашњење начина на који други могу преузимати или цитирати њихов садржај помаже у стварању одговорније медијске праксе.

Шта је право цитирања?

Право цитирања је један од основних механизма којима се омогућава слободна размена информација у јавном простору, али под јасно дефинисаним условима. Закон прописује да директан цитат мора бити дослован, пренет у неизмењеном облику и обима који одговара сврси (Закон о ауторском и сродним правима, 2019: Члан 49). Ово значи да није дозвољено прилагођавати или скраћивати цитате тако да се промени њихово значење, нити их користити у мери која превазилази потребе извештавања. Нарочито када је реч о текућим догађајима, дозвољени обим цитирања треба да буде сразмеран циљу информисања јавности, без злоупотребе туђег рада у комерцијалне или манипулативне сврхе.

Навођење извора мора бити прецизно и јасно. Поред имена и презимена аутора, дозвољено је навођење и псеудонима, ако га аутор користи. Такође, мора бити наведено и из ког медија потиче оригинални текст. Навођење извора није само правна обавеза, већ и део етичке одговорности новинара према колегама и читаоцима.

Цитирање представља право, али и одговорност. Уколико се поштују законски и етички оквири, оно постаје користан алат у служењу јавном интересу, истовремено штитећи права стваралаца и интегритет медијског простора.

Шта пише у Кодексу новинара и новинарки Србије?

Кодекс новинара и новинарки Србије потврђује обавезу потписивања текстова која је прописана Законом о ауторском и сродним правима и Законом о јавном информисању и медијима, те иде уз те законске

одредбе. У поглављу „Истинитост извештавања“ наводи се да је неприхватљиво објављивање садржаја чији аутор или ауторка нису познати или чији идентитет није проверљив (Кодекс новинара и новинарки Србије, 2024: Истинитост извештавања). Обавезу потписивања текста понекад отежава чињеница да више новинара ради на истом тексту, али у таквим случајевима пожељно је потписати све ауторе.

Према поглављу „Одговорност новинара“, медији су дужни да приликом преношења садржаја који су аутори креирали за друге медије потпишу и аутора и медиј који је примарни извор информације. Ауторе је неопходно потписати и када се преноси садржај који су креирали за друге медије, што значи да у случају преношења текстова из других медија треба назначити извор и аутора или ауторку.

Правило линковања прописано је и Кодексом новинара и новинарки Србије, па се приликом преношења медијског садржаја или његовог дела из онлајн медија од новинара/новинарке и уредника/уреднице очекује да уз навођење медија и аутора/ауторке објави и линк ка оригиналном тексту (Кодекс новинара и новинарки Србије, 2024: Поштовање ауторства).

Као што је због могућности тужби препорука новинарима да провере Copyrights одељак медија чији садржај користе, тако их и Кодекс обавезује да поштују услове коришћења. Медији би требало да израде сопствена правила у којима ће навести начин и обим преузимања њихових медијских садржаја.

С тим у вези, треба напоменути да се плагирањем не сматра коришћење чињеница, идеја и тема из других медија. Уредничке интервенције које

мењају суштину текста нису дозвољене без сагласности аутора. Уколико аутор није сагласан са тим интервенцијама, текст се може објавити, али без његовог потписа. Кодекс такође препоручује да архивски текстови, видео садржаји и фотографије буду јасно означени као такви.

Шта кажу Смернице за примену Кодекса новинара Србије у онлајн окружењу?

Као одговор на потребу за прецизнијим тумачењем и практичном применом етичких стандарда у дигиталном медијском простору, донете су Смернице за примену Кодекса новинара Србије у онлајн окружењу. У њима се издваја значај поштовања ауторства и начина преношења медијског садржаја у дигиталном формату (Смернице за примену Кодекса новинара Србије у онлајн окружењу, 2021: 3).

Сходно етичким правилима из Кодекса, препоручује се да се у сваком садржају објављеном у онлајн медију јасно назначе име и презиме аутора или његов псеудоним (Смернице за примену Кодекса новинара Србије у онлајн окружењу, 2021: 8). При објављивању туђих новинарских текстова, обавезна је претходна сагласност аутора или носиоца имовинских ауторских права. Такође, медијске куће могу склопити договоре који се не односе само на један текст, већ обухватају и будуће преношење садржаја, чему је посебно важно обратити пажњу у делу „Услови коришћења“ доступном на сајту.

Без претходне сагласности дозвољено је објављивање само опште-информативних извештаја који преносе релевантне чињенице о дневним догађајима (Смернице за примену Кодекса новинара Србије у

онлајн окружењу, 2021: 12). Такви садржаји не садрже личне оцене, тумачења или ауторски креативни допринос. На пример, вест о усвајању новог медијског закона која садржи искључиво податке — који закон је усвојен, када, где и ко га је усвојио — не подлеже обавези прибављања претходне сагласности. Међутим, ако новинар преноси тумачење тог закона или нуди аналитички осврт, потребно је прибавити сагласност аутора, јер је реч о ауторском делу. У ауторска дела спадају и текстови који носе креативни новинарски печат и који, као такви, припадају белетристичким новинарским формама. Чак и када сагласност није неопходна, потребно је јасно назначити аутора текста који се преузима (Смернице за примену Кодекса новинара Србије у онлајн окружењу 2.0, 2021: 12).

Уколико је аутор медијског садржаја непознат или је до њега немогуће доћи, препоручује се да се такав садржај не објављује. Уместо тога, пожељно је користити друге, сличне садржаје који представљају јавно добро или се могу слободно користити на основу неког другог правног основа (Смернице за примену Кодекса новинара Србије у онлајн окружењу, 2021: 12). Смернице такође налажу да је извор неопходно назначити и у случају ембедованог садржаја, уз навођење имена и презимена или назива налога који је тај садржај првобитно објавио, уколико је применљиво.

„Онлајн медиј и онлајн издање ће на пригодном месту у тексту/медијском садржају ставити назнаку извора ембедованог садржаја, као и, ако је применљиво, назнаку имена и презимена и/или назива налога који је такав садржај примарно објавио“ (Смернице за примену Кодекса новинара Србије у онлајн окружењу, 2021: 13).

Изазови са заштитом ауторских права на новинарске текстове у ери вештачке интелигенције

Правни оквир у вези са ауторским правима на садржај креиран уз помоћ вештачке интелигенције још увек није у потпуности уређен. „Правно регулисање вештачке интелигенције је у фокусу свих земаља. Поред правног регулисања сигурне, безбедне и поуздане вештачке интелигенције, акценат је и у регулисању начина приступа подацима и њихове заштите, начина комуникације, заштите ауторских права и других облика интелектуалне својине, одговорности, регулисању тржишта и бројних других питања“ (Стратегија развоја вештачке интелигенције у Републици Србији за период 2025-2030. године, 2025: 20).

Према мишљењу адвоката Виктора Паласа, суд може доделити ауторска права вештачкој интелигенцији, компанији која је развила систем, програмеру који ју је креирао или крајњем кориснику – при чему би свака од ових одлука имала своје оправдање (Palace, 2019: 219).

Анализирајући правне и етичке аспекте примене вештачке интелигенције у новинарству, адвокат Душан Поповић истиче да се тренутно сматра како садржај који произведе ВИ није ауторско дело, иако отвара могућност за другачија тумачења.

„Ако бисмо вештачку интелигенцију схватили као алатку коју човек користи, може се рећи да тада човек ствара ауторско дело. Као што је ауторско дело оно што се нацрта у Фотошопу, или као што се некада клесао камен, а затим појавио фотоапарат – који се такође сматрао

новом творевином – тако и производ вештачке интелигенције данас може хипотетички бити сматран ауторским делом“, запажа Поповић.

Супротно томе, адвокат Урош Недељковић сматра да садржај који генерише ВИ не представља ауторско дело. Он указује да је реч о комбинацији већ постојећих елемената, преузетих из различитих база података, без оригиналног стваралачког доприноса у конкретном облику.

Опречна мишљења ова два стручњака показују да у оквиру професије још увек није успостављен консензус о томе да ли ВИ-генерисан садржај представља оригиналну ауторску творевину.

Душан Поповић објашњава да ће прво бити потребно да се развије релевантна судска пракса у свету, пре него што у Србији дође до измене Закона о ауторском и сродним правима.

„Тек када у Европи почну да се доносе пресуде, доћи ће до имплементације вештачке интелигенције у постојеће законе о ауторском праву или ће бити донет нови закон – *lex specialis* (специјализовани закон који је јачи од неког уопштеног, прим.нов.) – који ће се бавити овим питањем и тек тада ће моћи да дође до примене вештачке интелигенције и њеног разумевања у оквиру ауторских права“, објашњава Поповић.

Поповић упозорава да је правовремено и прецизно дефинисање правног оквира од кључне важности, јер би неправилно уређење могло негативно утицати како на развој вештачке интелигенције, тако и на ефикасну заштиту интелектуалне својине.

Он наводи и да се у неким земљама, попут Кине, већ бележе случајеви у којима је садржај креиран уз подршку ВИ признат као ауторско дело, што може указивати на потенцијалну примену сличног приступа и у другим државама.

Новинарка Медија центра Чаглавица и мастер комуникација и односа са јавношћу, Катарина Маринковић, указује на ризик да садржај који генерише ВИ, уколико постане превише сличан заштићеном делу, може довести до повреде ауторских права.

Иако правна регулатива на међународном нивоу још увек није потпуно усаглашена, већина земаља не препознаје вештачку интелигенцију као могућег носиоца ауторских права. Уместо тога, одговорност сноси физичко или правно лице које је користило алат.

То потврђују и Смернице Кодекса новинара и новинарки Србије у делу који се односи на одговорност новинара, према којима је примена ВИ у новинарству, иако дозвољена, обавезно транспарентна и одговорна. Уредници сnose одговорност за садржај који је креирала ВИ, као и за сваки други садржај, а такав материјал је потребно означити као синтетички.

Маринковић наглашава да, иако може бити корисна у новинарској пракси, вештачка интелигенција отвара и простор за злоупотребе – како у погледу кршења ауторских права, тако и у ширењу дезинформација.

Из тог разлога, неопходно је да новинари пажљиво проверавају садржаје које користе, истиче она, како би избегли евентуалне правне последице и допринели очувању професионалних стандарда.

Препоруке за поштовање туђих и заштиту својих ауторских права

Поштовање Споразума о сарадњи медија у вези са преузимањем текстова и поштовањем ауторских права новинара и медија:

Споразум је настао на основу закључака са састанака уредника 16 медија и односи се на правила преузимања текстова и поштовања ауторских права. Његов циљ је да подстакне сарадњу међу медијима, уз заштиту моралних и имовинских права аутора, новинара и медијских кућа.

Поштовање смерница Кодекса новинара и новинарки Србије у вези са заштитом ауторских права: Фалсификовање и плагирање представљају тешке прекршаје Кодекса, због чега је неопходно да новинари доследно поштују ова етичка начела. Поштовање етичке праксе подразумева и обезбеђивање адекватне заштите ауторских права — како новинара, као носилаца моралних права, тако и медијских кућа, које су најчешће носиоци имовинских права. Потписивањем Споразума се обавезују да поступају у складу са смерницама наведеним у Приручнику за примену Кодекса, као и у Смерницама за примену Кодекса у онлајн окружењу.

Подстицање етичке праксе: Потписивањем овог Споразума, медији се обавезују да ће поштовати Кодекс новинара и новинарки Србије и обезбедити адекватну заштиту ауторских права — како новинара, тако и медијских кућа.

Поштовање услова коришћења садржаја: Новинарима се препоручује да, пре преузимања медијског садржаја, пажљиво прочитају правила и услове коришћења и преузимања, доступне на сајту медија са ког се садржај преузима. Наравно, предуслов је, како и

сам Споразум налаже, да таква правила и услови буду у складу са законом.

Уколико изворни медиј није поставио јасне или законите услове, медији који преузимају садржај требало би да, уз примену одредаба Споразума о сарадњи медија за заштиту ауторских права, воде рачуна о спречавању злоупотреба туђег ауторског дела.

Тражење дозволе за преношење садржаја: Препорука је да новинари који желе да преносе туђе текстове, као и они који желе да њихови текстови буду пренети, успоставе договоре о преношењу садржаја. Ови договори могу се односити на појединачне текстове или на целокупан садржај.

Пренос у форми тизера: Ако не постоји другачији договор између медија, препоручује се да се садржај преноси у форми тизера — до 10% текста или први пасус — уз обавезно навођење извора, аутора и постављање линка. Пример: „*Остатак текста можете прочитати на [линк]*“. Оваква пракса омогућава читаоцу увид у садржај и подстиче посету оригиналном извору, уз поштовање ауторских права.

Поштовање правила цитирања: Закон дозвољава коришћење ауторског дела у виду цитирања, што подразумева могућност преношења дела туђег новинарског текста, под условом да је тај део јасно означен као цитат (на пример, под знацима навода), као и да је наведен аутор, извор и линк до оригиналног садржаја. Цитирани део мора бити пренет у идентичном облику и интегрисан у нови текст на начин који одговара новинарским и правним стандардима, чиме се обезбеђује очување интегритета оригиналног дела.

Поштовање моралних права аутора: Препорука, у складу са Кодексом новинара и новинарки Србије, јесте да се приликом преношења текста увек наведе име и презиме, односно псеудоним аутора. На тај начин медиј испуњава обавезу поштовања моралних права на назначење имена аутора. Име и презиме може се навести у тексту, на пример у форми „како је писао Пера Перић“, или једноставним навођењем аутора изнад наслова или испод текста.

Пренос ексклузивних информација: Уколико медиј преузима ексклузивне информације које је првобитно објавио други медиј, обавеза је да тај извор буде јасно назначен. У случају да се преносе делови ексклузивног садржаја, медиј је дужан да поштује правила цитирања, уз навођење аутора и извора, као и дословно преношење цитираних делова.

Укључивање линкова: Када је технички изводљиво, медији ће у првом пасусу или лиду текста укључити “dofollow” линк ка оригиналном садржају. Уколико то није могуће, линк ће бити постављен у наредном пасусу, али увек у смисленом контексту који је повезан са оригиналним текстом, како би читаоцима био омогућен директан приступ извору.

Усклађивање са техничким стандардима: При креирању новог, оригиналног садржаја који укључује делове туђег материјала, медиј је дужан да наведе извор и аутора, као и да постави линк ка оригиналном тексту. Уколико техничке околности то омогућавају, препоручује се и примена технолошких алата, као што су мета-ознаке и “dofollow” хиперлинкови, како би се обезбедило лакше праћење и поштовање ауторских права.

Интегрисање техничких алата за праћење садржаја: Препоручује се да медији користе техничка решења и алате који омогућавају праћење преузимања, индексирања и објављивања сопственог садржаја на другим медијским платформама. Ти алати могу обухватати мета-ознаке, API интеграције и аналитичке системе, који омогућавају ефикасно праћење и евидентирање начина коришћења садржаја. На тај начин унапређује се заштита ауторских права и омогућава правовремено откривање евентуалних неправилности.

Едукација и информисање запослених: Редакције су у обавези да све новинаре и сараднике благовремено и јасно упознају са уређивачким правилима у вези са преузимањем медијског садржаја, као и са обавезом поштовања туђих ауторских права. У циљу спречавања неправилности и јачања професионалне одговорности, препоручује се организовање редовних едукација које ће обухватати основне принципе Закона о ауторском и сродним правима, Кодекса новинара и новинарки Србије, Смерница за примену Кодекса у онлајн окружењу, као и релевантне примере добре праксе из медијске индустрије. Циљ ових едукација је унапређење свести о правној и етичкој одговорности у новинарству, као и подстицање културе поштовања интелектуалне својине – како туђе, тако и сопствене.

Успостављање јасних услова: Медији и њихови уредници треба да успоставе и јасно истакну услове за преузимање и коришћење сопственог оригиналног (ауторског) садржаја. Ти услови морају бити лако доступни, транспарентни и јасно формулисани, како би се обезбедило правилно коришћење садржаја у складу са законом и спречиле повреде ауторских права.

Назначаване контакт особе: Редакција која примењује Споразум дужна је да именује контакт особу задужену за комуникацију у случају евентуалног кршења овог Споразума или правила о преузимању садржаја. Име и контакт подаци те особе морају бити јавно доступни и објављени у импресуму.

Референце:

Bern Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, Paris Act of July 24, 1971, as amended on September 28, 1979

Kodeks novinara i novinarki Srbije. (2025). Savet za štampu.

Palace, V. M. (2019). *What if artificial intelligence wrote this: Artificial intelligence and copyright law*. Florida Law Review, 71, 217–250. Retrieved from <https://scholarship.law.ufl.edu/flr/vol71/iss1/6/>

Sporazum o poštovanju autorskih prava novinara i medija. (2025). Udruženje novinara Srbije.

Strategija razvoja veštačke inteligencije u Republici Srbiji za period 2025–2030. godine. (2025). Vlada Republike Srbije.

Smernice za primenu Kodeksa novinara i novinarki Srbije u onlajn okruženju. (n.d.). Savet za štampu. Retrieved from <https://www.savetzastampu.rs>

Zakon o autorskom i srodnim pravima. (2019). *Službeni glasnik RS*, br. 66/2019

